

Miksi suomalais-ugrilaista etnologiaa?

Suomalais-ugrilaisen kansatieteen (etnologian, ruots. alkuaan etnografi, myöhemmin etnologi) oppituoli perustettiin Helsingin yliopistoon vuonna 1921. Sen ensimmäinen haltija oli U. T. Sirelius, joka vuodesta 1906 alkaen oli toiminut suomalais-ugrilaisen kansatieteen dosenttina. Häntä ennen (vuodesta 1889) oli A. O. Heikel ollut lyhyen ajan »kansatieteen» dosenttina samassa yliopistossa.

Kielen ja kansanrunouden tutkija E. N. Setälä oli vuonna 1915 määritellyt kansatieteen eli etnologian alan laajaksi, mikä periaatteessa vastaa tämän hetken etnologian (antropologisen) tutkimuksen pyrkimyksiä. Virikkeen hän sai englantilaiselta etnologilta E. A. Haddonilta. Kansatieteen tutkimuskohteena ovat Setälän mukaan 1) aineelliset kulttuurituotteet, 2) tavat, menot ja instituutiot ja 3) varsinaisesti henkiset kulttuurituotteet. Se siis käsittää aineellisen ja yhteisöllisen kansankulttuurin tutkimuksen, johon lasketaan mukaan myös folkloristiikka. Tämä pitää yhtä niiden päämäärien kanssa, joihin Euroopan etnologit ovat puolen vuosisadan ajan tähänneet pyrkisäänsä saamaan kansanelämäntutkimukselle yhteisen kansainvälisen nimen, olipa kyseessä sitten Euroopan tai muun maailman kansojen tutkimus. Viittaamatta asiasta eri yhteyksissä viime aikoihin saakka käytyyn keskusteluun muistelen erityisesti niitä verrattain yksimielisiä kannanottoja, joita vuonna 1955 esitettiin *etnologia* ja *kansanelämäntutkimus* (ruots. folklivsforskning) -termien puolesta Amsterdammassa antropologisten ja etnologisten tieteiden kansainvälisen kongressin yhteydessä. Sen jälkeen on perustettu vuosijulkaisut *Ethnologia Europaea*, *Ethnologia Slavica*, *Ethnologia Scandinavica*, *Ethnologia Fennica* ja *L'ethnologie française*.

Yhtenäistämisyhtymyksissä on onnistuttu Neuvostoliitossa, missä etnografia (ven. etnografija) kattaa koko alan. Muualla Euroopassa on etnologia-sanalla rinnalle tunkeutunut synonyymi antropologia (engl. anthropology, social a., cultural a.) ja tuonut sekaannusta sinne, missä etnologian ohella on perinnäisiä omakielisiä nimityksiä kuten suomessa. Euroopan kansatieteilijäin tutkimukset etnologia-nimen yleistämiseksi sopivat hyvin yhteen sen kanssa, miten Setälä määritteli suomen kansatiede-sanana.

Helsingin yliopistossa oli kansatieteen oppituolia perustettaessa tehtävä työnjako, koska oli olemassa vanhempi suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen professuuri (v:sta 1908), jonka haltija Kaarle Krohn harrasti myös muinaisuskonnon tutkimusta. Sen vuoksi uuden oppituolin ala määriteltiin näin: »Viran oppialaan kuuluu ensi sijassa suomalais-ugrilaisien kansain aineellinen kulttuuri sekä tavat, sikäli kuin niitä ei ole katsottava kansanrunouteen tai kansanuskoon kuuluviksi. Viran haltija pitköön myös tarpeen mukaan luentoja yleisen kansatieteen alalta.» Suomalais-ugrilainen kansatiede siis asettui oman maan kansatieteen ja yleisen kansatieteen välimaastoon.

Kansatieteen tutkimusala tuli Suomessa määrittämään U. T. Sireliuksen tuotanto, joka suuntautui aineelliseen kulttuuriin. Tästä syystä kansatiede osittain leimaantui museoiden kokoelmista lähteväksi tutkimukseksi. Oppituolin seuraava haltija Albert Hämäläinen edusti selvästi yhteisöllistä, nimenomaan tapojen ja taikuden tutkimusta. Näin alan akateemisen näkemyksen voi katsoa saavuttaneen etnologisen tasapainon.

Suomalais-ugrilaisen ja oman maan etnologian rinnalla kulki yleisetnologinen tutkimus. Sen edustajat Edvard Westermarck, Rafael Karsten, Gunnar Landtman ym. nostivat tämän tieteenalan Helsingin yliopistossa varhain vakavalle tieteelliselle tasolle käytännöllisen filosofian ja sosiologian oppituolien piirissä. Tutkimusta täydentävät Kansallismuseossamme ja Lähetysmuseossa säilytteillä olevat erittäin arvokkaat ja paljon vanhemmat yleisetnolo-

giset kokoelmat, joita suomalaiset tutkimusmatkailijat ovat keränneet. Merkittävimpiä kerääjiä ja tutkijoita ovat edellä mainittujen lisäksi A. A. Etholén, Martti Rautanen, C. G. Mannerheim, Kai Donner, G. J. Ramstedt ja Sakari Pälsi.

1960- ja 1970-luvulla tehtiin aloitteita yleisen etnologian oppituolin perustamiseksi Helsingin yliopistoon tätä tutkimustraditiota jatkamaan. Ne päättyivät kompromissiin siten, että suomalais-ugrilaisen oppituolin yhteyteen perustettiin yleisen kansatieteen apulaisprofessorin virka (1974). Sen opetuslaksiksi määrättiin erityisesti Euroopan ulkopuoliset kulttuurit. Vaikka virka sijoitettiin kansatieteen eikä kansanrunoudentutkimuksen oppituoliin, tarkoitus oli, että jommankumman antama peruskoulutus olisi riittävä. Ratkaisevaa olisi Euroopan ulkopuolella tehty kenttätyötutkimus. Suomalais-ugrilainen kansatiede jäi siten entistä selvemmin omaksi kokonaisuudeksi. Sen alaa ei ollut muutenkaan syytä uudistaa, koska toisiin yliopistoihin oli perustettu sekä Pohjoismaiden (nordisk) että oman maan ja vertailevan kansatieteen oppituoleja.

Suomalais-ugrilainen kansatiede oli perinyt nimensä suomalais-ugrilaiselta kielen- tutkimukselta. Kysymys, miksi samojedit ja siis urallilainen kieliyhteys jätettiin pois, oli aikoinaan (1892) yliopistossa tehty käytännön ratkaisu. Kansatieteen vertailevaan menetelmään se sopi hyvin. Albert Hämäläisen oli tapana korostaa, että alue Skandinavian metsäsuomalaisista itään obinugrilaisiin luontui hyvin kansatieteelliseen tutkimukseen. Vähemmän korostettiin unkarilaisten osuutta. Mutta se taas tarjosi vertailupohjaa yleisluonteisille etnologisille kysymyksille ja sitoi tutkimusta mm. Keski-Eurooppaan. Tälle suunnalle johdattivat katsetta myös sekä oman maan ruotsinkielisen väestön että lappalaisten ja Keski-Skandinavian suomalaisten siteet Skandinavian kansankulttuuriin.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen katkesi suomalais-ugrilaiselta tutkimukselta yksi sen juuri, kenttätyön teko idässä. Oman maan tutkimus syveni. Mutta kielisukulaisilta oli koottu erittäin arvokas

Katsauksia

aineisto museoihin ja arkistoihin. Helsingin yliopiston kirjastossa oli sangen laaja Venäjää koskeva venäjänkielinen kirjallisuus. Niiden varassa tutkimus voi jatkua, vaikka epäileviä ääniä suomalais-ugrialaista tutkimusta vastaan kuului erilaisin perustein kansa- ja kielitieteilijäin ja folkloristien taholta 1930-luvulta 1960-luvulle. Perinneaantieteellisen metodin vallitseva asema aiheutti kansoihin kohdistuvan tutkimuksen väheksymistä. Uskoa ylläpitivät kuitenkin viimeisten idänkävijäin Albert Hämäläisen, Uno Harvan, Artturi Kanniston ja Toivo Lehtisalonn tuoreet kokemukset ja opetus.

Tällä hetkellä tilanne alkaa olla toisenlainen. Kokemusten vaihto suomalais-ugrialaista kansoista kiinnostuneiden tutkijain kesken on saatu käyntiin. Uutta tieteellistä mielenkiintoa on syntynyt pienyhteisöjen tutkimiseen. Annetaan entistä enemmän arvoa myös mikrotutkimuksille. Tulosten vertailu, joita näin saadaan eri kulttuurialueilta ja eri kansoilta, avaa uusia mahdollisuuksia tutkimukselle.

Suomen maantieteellinen asema on sellainen, että sen kansankulttuurin ymmärtämiseksi tarvitaan aina uutta tietoa lännen, idän ja etelän kulttuureista, tapahtuukoonpa tämä sitten perinneaantieteen, mikrotutkimuksen tai minkä tahansa vertailumenetelmän avulla ja kohdistuukoonpa se sitten hamaan muinaisuuteen, keskiaikaan tai nykyhetken kulttuurin muutoksiin. Suomalaisesta aineistosta nouseva ongelma johtaa herkästi koko eurooppalaisen kulttuurin kysymyksiin, ja suomalais-ugrilainen lähtökohta nostaa esiin koko vanhan mantereen pohjoisosien ongelmat. Se on suuri etu.

Suomalaisia ei voi olla nykyisinkään kiinnostamatta kysymys, mitkä ovat ne yhteydet, jotka ovat levittäneet suomensukuisia kieliä puhuvat kansat hajalleen laajalle alalle Eurooppaan ja Länsi-Siperiaan. Siihen voi tuoda valoa etnologinen tutkimus yhdessä muiden tieteiden kanssa.

Toisaalta kansatiede tulee erikoistumaan erikoisaloihin kuten historiantutkimus ja kielitiede, esim. uusimman ajan etnologiaan, sosiaalietnologiaan, musiikkietnologiaan,

uskontoetnologiaan, yleiseen etnologiaan jne. Alueellisesti ja osaksi kielellisesti rajaten voi olla itämerensuomalaisten, Pohjoismaiden, Polynesian, Afrikan jne. etnologiaa.

Etnologia, kansatiede on hyvä yhteisnimi koko kansanelämäntutkimukselle. Kansanrunoudentutkimus, folkloristiikka ja muu henkisen ja aineellisen perinteen tutkimus ovat kaikki etnologisia tieteitä. Jos etsitään yhteisnimeä perinne-, traditiosanasta, kuten on tehty (perinnetiede), joudutaan tämä sana määrittelemään uudelleen. Sen pitäisi käsittää myös nuoret ilmiöt, viime vuosien muutokset, joita nykyiskansatiede (nykyisetnologia) tutkii, siis sellaiset ilmiöt, jotka eivät ole periytyneet sukupolvelta toiselle vaan lyhyessä ajassa henkilöltä henkilölle. Niitä ei tavallinen kielenkäyttö nimitä perinteeksi tai traditioksi. Sen vuoksi etnologia, joka mm. Setälän mainitussa artikkelissa määriteltiin tarkoituksellisesti etnisen ryhmän tutkimusta, on sopiva yhdistävä nimi.

Helsingin yliopistossa suomalais-ugrilainen kansatiede on luonnollinen rinnakkaisoppituoli suomalais-ugrilaiselle kielentutkimukselle. Niiden tukena on Suomalais-ugrilainen seura, joka perustettiin vuonna 1883. Suomalais-ugrilainen etnologinen tutkimus on traditio, jota mikään teoreettinen tai käytännön syy ei pakota katkaistamaan. Mutta itse tutkimuksen tulee uudistua ja kohdistua myös uusiin tieteellisiin päämääriin uusien keinoin, niin kuin on tapahtunutkin.

Niilo Valonen